

ОМЕЛЬЧУК Сергій Аркадійович,
доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Херсонського державного університету

ОСОБИСТІТЬ КОМПЕТЕНТНОГО МОВЦЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

У розвідці витлумачено поняття компетентний мовець у контексті сучасних вимог до шкільної мовної освіти, окреслено шляхи формування такого мовця на уроках української мови в загальноосвітній школі.

З упровадженням у дидактиці й предметних методиках компетентнісного підходу до навчання узвичаєними поступово стають терміни *компетентна особистість, компетентний учитель, компетентний учень, компетентна людина, компетентний фахівець; компетентнісний підхід, компетентнісне навчання, компетентнісна освіта, компетентнісна модель, компетентнісна парадигма* і под. Останнім часом у вітчизняній лінгводидактиці до цього переліку долучилося й термінне словосполучення *компетентний мовець*, на яке натрапляємо у Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання «Українська мова. 5–9 класи» редакції 2017 р. Зокрема, в уточненій предметній меті навчання української мови в школі йдеться про «формування **компетентного мовця**, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості» [5]. У програмах 2013, 2015 рр. основною метою навчання української мови є формування «національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності» [1].

Якщо порівняти формулювання мети в оновленій редакції програми із програмами попередніх років, можна припустити, що компетентним мовцем є мовна особистість, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). До того ж компетентний мовець виявляє належний рівень комунікативної компетентності.

Незважаючи на те що термін «компетентний мовець» належить до міжгалузевої термінології, який уживають у мовознавстві, соціолінгвістиці, соціальній психології, лінгводидактиці тощо, жодна сучасна лексикографічна праця й довідкове видання не фіксує це поняття і відповідно не тлумачить його. Проте ним активно послуговуються вчені-мовознавці, лінгводидакти й учителі-словесники.

Поняття «компетентний мовець» набуло свого поширення у вітчизняному науковому дискурсі з того часу, як національна терміносистема запозичила слова *компетенція* й *компетентність*, а згодом – почала рясніти двокомпонентними термінами з прикметниками *компетентний* і *компетентнісний*. Водночас на прикметник *компетентний* натрапляємо в 11-томному Словникові української мови (1973 р.): компетентний – 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. – Я довідався про це від компетентної особи (Іван Франко, VI, 1951, 265); – Я не почуваю себе настільки компетентним в іригації, щоб братися за розробку проекту в усіх технічних подробицях (Олесь Гончар, Таврія., 1957, 171); // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.). [Микола:] Дякую.. за компетентну допомогу (Іван Микитенко, I, 1957, 474); Компетентна думка. 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Лікар Нен-Сагор віддав на суд компетентних і високих зборів своїх колег плоди всієї своєї діяльності (Юрій Смолич, Прекрасні катастрофи, 1956, 269) [4, с. 250].

П. Селігей так характеризує мовця з високою мовною свідомістю: «1) не просто знає норми, а й неухильно дотримується їх; 2) говорить правильно не тому, що хтось примушує, а тому, що інакше не може; 3) прагне до мовного самовдосконалення; 4) розуміє як свої мовні права, так і мовні обов'язки; 5) сповідує ціннісне ставлення до мови, яке перетворилося на тверде переконання й зумовлює всю його мовну поведінку» [3, с. 70]. Отже, чи може бути компетентний мовець із низьким рівнем мовної свідомості? Беззаперечно, ні! Оскільки прикметник *компетентний* у складі терміна «компетентний мовець» безпосередньо вказує на високий рівень мовної свідомості мовця. Компетентний мовець, іншими словами, – це професійний мовець, у якого, за П. Селігеєм, наявні загострений інтерес до мови, бажання досліджувати її, проникати в суть, належна ерудиція, тонке мовне чуття – на правильну вимову, сполучання слів, побудову речень тощо.

Одна з ключових компетентностей, зазначених у концепції «Нова українська школа», – спілкування державною (і рідною у разі відмінності) – також визначає істотні характеристики компетентного мовця: 1) уміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів); 2) здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, удома, у вільний час; 3) усвідомлення ролі ефективного спілкування [2, с. 11].

Шляхи формування компетентного мовця в загальноосвітній школі різноманітні, проте основні з них закладено безпосередньо в завданнях вивчення української мови. Зокрема, щоб сформувати компетентного мовця на уроках української мови потрібно: формувати стійкий інтерес до української мови як державної мови України; виховувати ціннісне ставлення до мови, до спілкування державною мовою; навчати теорії мови, формувати на основі її вміння й навички грамотного усного мовлення та письма; формувати вміння розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх із погляду нормативності, відповідності ситуації та сфері

спілкування; формувати уявлення про мовленнєві жанри як спосіб надання здобутим знанням і набутим умінням функційності, дієвості; збагачувати активний словник учнів; формувати навички текстотворення; навчати засобами мови пізнавати світ і взаємодіяти в ньому, ідентифікувати себе, зберігати й передавати наступним поколінням набуток культури, виражати емоції й почуття, розв'язувати різноманітні життєві проблеми тощо; формувати усвідомлення краси й естетики української мови; навчати критичного сприймання текстів різних стилів, типів і жанрів; формувати навички вільного користування сучасними інформаційними джерелами; формувати мовний смак і мовне чуття [5].

Отже, компетентний мовець, у нашому розумінні, – це особистість, що має високий рівень мовної свідомості, творчого мислення й літературного мовлення, здатна висловлювати думки просто і зрозуміло. Це означає, що компетентний мовець вправно володіє мовою, тобто правильно мислить і точно та грамотно виражає думки. Для цього потрібно не лише бути обізнаним із літературними нормами, а й уміло застосовувати їх у мовленнєвій практиці, володіти лексичним запасом, достатнім для адекватного вираження нової й оригінальної думки.

Насамкінець зазначимо: наявність у людини диплома філолога не завжди є визначальною ознакою компетентного мовця й навпаки – відсутність такого диплома зовсім не свідчить про те, що людина не здатна бути компетентним мовцем.

Література

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова ; Українська література. 5–9 класи [Текст] / Відп. за випуск К. В. Таранік-Ткачук. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
2. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України ; [Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.]. – К., 2017. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.

3. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / Пилип Селігей ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 118 с.
4. Словник української мови: в 11 т. [Електронний ресурс] / АН УРСР ; Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – Т. 4. – К. : Наук. думка, 1973. – Режим доступу : sum.in.ua.
5. Українська мова. 5–9 класи [Електронний ресурс] : оновлена програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К., 2017. – Режим доступу : <https://ukrmon59-new.ed-era.com/zmist.html>.